

УДК 711.121(045)

Кравченко О.В.⁶, архітектор,
ст.викл. каф. містобудування
Національний авіаційний
університет

**ПРИЙОМИ ТА ЗАСОБИ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ
ВІДКРИТИХ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ
З ПОРУШЕНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ**

Анотація: в статті розглядаються можливості організації порушеного міського середовища вугледобувних регіонів за допомогою прийомів архітектурно-планувальної організації відкритих міських просторів (ВМП) з порушеними (ПТ) та засобів їх реалізації, визначені фактори, що впливають на вибір напрямків комплексної архітектурно-планувальної організації ВМП з ПТта формування груп прийомів гармонізації порушеного міського середовища.

Ключові слова: порушені території (ПТ), відкритий міський простір (ВМП), рекультивация, гармонізація міського простору.

Постановка проблеми. Одною з головних містобудівних та екологічних проблем вугледобувних регіонів України і світу є ПТ, які займають значні площі міського середовища, погіршують санітарно-гігієнічний стан наближених до них сельбищних та рекреаційних територій, погіршують екологічний стан всього вугледобувного регіону, впливають на розчленування архітектурно-планувальної структури міст, що порушує візуально-просторову гармонізацію і комфортність міського середовища. Оптимальне вирішення питань, пов'язаних з реабілітацією порушеного міського середовища Донбасу можливе тільки на основі всебічного аналізу факторів, що впливають на вибір

⁶ © Кравченко О.В.

того чи іншого напрямку відновлення та архітектурно-планувальної організації ВМП з ПТ, визначення прийомів та засобів їх архітектурно-планувальної організації.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми рекультивативної, містобудівного і рекреаційного використання ПТ розглядалися у наукових працях Ю.О. Бондаря, І.В., М.П. Ждахіної, І.В. Лазаревої, Ф.Н. Мількова, В.Т. Маєвської, В.Д. Оленькова, І.Д. Родічкіна, Т.В. Таболіної, К. Уоллворка, О.В. Чемакіної. Існує певний досвід містобудівного використання ПТ, визначені рекультивативні заходи з відновлення міського порушеного середовища Донбасу. В наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених певною мірою відсутні пропозиції щодо визначення таких груп прийомів архітектурно-планувальної організації ВМП з ПТ, щоб відповідали основним напрямкам організації міського простору, визначення та систематизації засобів гармонізації міського середовища та ВМП зокрема.

Формування цілей. Аналіз сучасного досвіду рекультивативної ПТ, їх вплив на формування гармонічного образу міста в зіставленні з реальними чинниками сучасного містобудування, ставить за мету сформувати групи прийомів архітектурно-планувальної організації ВМП з ПТ, засоби їх реалізації, які визначають різні аспекти сприймання ВМП.

Виклад основного матеріалу дослідження. У даний час більшість міст Донбасу з вуглевидобувної промисловістю перебувають у критичному стані не тільки з точки зору розвитку виробничого комплексу, але і з позиції якості архітектурно-просторового середовища. Саме тому на сьогоднішній день важливим завданням сучасної містобудівної науки є визначення напрямів архітектурно-планувальної організації порушеного міського середовища,

Проблеми розвитку міського середовища. Вип.1 (11) 2014

прийомів та засобів їх реалізації, що дозволить гармонізувати архітектурний потенціал міст в цілому. Просторовий розвиток міст вугледобувних регіонів стратегічно має передбачати:

- забезпечення сталого розвитку міських територій, збереження своєрідності і самобутності архітектурних та історико-культурних традицій;

- раціональне використання природних ресурсів з урахуванням якісного вирішення технологічних процесів у всіх сферах промислової політики та антропогенної діяльності;

- створення оптимальних умов міського розвитку, пошук нових прийомів та виразних елементів композиційної побудови міського середовища.

ВМП стали особливим об'єктом містобудівної політики (пошук практично можливих методів їх ідентифікації та заходів їх архітектурно-планувальної організації) і самостійним предметом теоретичних досліджень.

Аналіз ВМП з ПТ та прогнозування щодо ступеня важливості їх містобудівного використання, дозволили визначити напрямки архітектурно-планувальної організації ВМП з ПТ, а саме:

- *багатофункціональність*, який базується на розв'язанні цілої низки протиріч між архітектурно-містобудівними комплексами, утворюючими багатофункціональні структури в зоні впливу ВМП з ПТ, які мають потужний містобудівний потенціал та можливість їх інтеграції в поліфункціональні міські структури;

- *екологізація*, який передбачає використання комплексного підходу з метою збереження самобутності, автентичності, історичних ресурсів міського порушеного середовища, його відновлення і виведення з кризового

Проблеми розвитку міського середовища. Вип.1 (11) 2014

екологічного стану в допустимий стан, а ще краще-гармонійний стан середовища-свідчення безмежних можливостей вдосконалення екологічного комфорту;

– *інноваційність*-пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок в площину архітектурно-планувальної організації ВМП з ПТ і полягає в комплексному підході до проблем енергозбереження, транспортно-комунікаційного забезпечення, екологічного будівництва на ПТ;

– *структуралізація* – напрямок в якому гармонізація зовнішнього вигляду відкритого простору або його компонентів, пов'язана з пластичним виявленням його функціональної структури, структуруванням архітектурної композиції ВМП шляхом об'ємно-просторового вичленування комунікаційних, гнучких, мобільних та кінематичних споруд.

Названі напрямки обумовлюють суттєві зміни в існуючих на сьогодні прийомах організації міського середовища та засобах їх реалізації, відповідність груп прийомів визначеним напрямкам архітектурно-планувальної організації ВМП. До числа відповідних груп прийомів можна віднести :

1. Прийоми, що відповідають напрямку «багатофункціональність» ВМП та надають порушеному простору нових функцій:

– *будівництво* у ВМП, включаючи схили і тераси ПТ (терасована забудова, секторно-кільцева, чарункова), на звільнених від порушень територіях-житла, громадських споруд, спортивно-розважальних та об'єктів туризму тощо;

– *трансформація* простору гнучкими, та мобільними спорудами, що урізноманітнює функціональну варіативність простору, підвищує його динамічність;

Проблеми розвитку міського середовища. Вип.1 (11) 2014

2. Прийоми, що відповідають напрямку «інноваційність» та «структуралізація», передбачають встановлення та влаштування на ПТ:

– *енергозберігаючих комплексів-геліосистем* на південних схилах відвалів, вітрогенераторів на терасах відвалів та териконів;

– *транспортно-комунікаційних систем* на схилах відвалів під'йомників для туристів та спортсменів, канатних трас технічного призначення, будівництво віадуків для трубопроводів різного призначення;

– *гнучких, просторових конструкцій* тентових та пневматичних, мобільних будівель є запорукою поліпшення аераційного режиму та покращення мікроклімату ВМП (інтенсифікація провітрювання пиле та шумозахист);

– *зміна об'ємно-просторового рішення* та композиційної організації ВМП

засобами динамічного формоутворення-складчастими та пружньогнучкими структурами, вантовими конструкціями, стрижнеградчастими просторовими структурами;

– *випробувальних полігонів* на ПТ-для технічних засобів та полігонів твердих відходів у кар'єрах.

3. Прийоми, що відповідають напрямку «екологічність» та впливають на підвищення екологічного комфорту середовища, візуально-просторової гармонізації:

– *консервація* ПТ для збереження її історико-регіонального значення та зменшення негативних проявів техногенного впливу на міське середовище: укріплення схилів пластиковою оболонкою та тентовою тканиною; декорування ПТ рулонними газонами;

– *терасування*, що впливає на укріплення схилів ПТ, її естетичний вигляд: влаштування ступінчатих та терас серпантинного виду;

Проблеми розвитку міського середовища. Вип.1 (11) 2014

– *геопластика* ПТ, як вид моделювання та скульптуризації форми порушення реалізується засобами технічної рекультивації, часткової ліквідації та перерозподілу земельних мас ПТ;

– *озелення*, виконує еко-ревіталізаційну функцію, гармонізує простір, впливає на естетику сприйняття міського середовища та реалізується засобами біологічної рекультивації, зонуванням ВМП зеленими клинами, кільцями та плямами;

– *сільгосппризначення* простору-встановлення тепличних комплексів, оранжерей, влаштування фруктових садів та виноградників на терасах ВМП після рекультиваційних заходів;

– *обводнення кар'єрів, очищення відстійників* поліпшує гідрологічний режим території, покращує мікроклімат середовища, збільшує кількість загальноміських місць відпочинку та водоймищ для зариблення, реалізується гідротехнічною рекультивацією, біохімічним очищенням води;

– *благоустрій* відіграє важливу роль в естетичному та емоційному наповненні простору, поєднанні його просторово-часових зв'язків-комунікаційних, композиційних та апперцептивних (образних, чуттєвих, естетичних) та реалізується: встановленням малих архітектурних форм, влаштуванням багаторівневих композицій з квітів, висадженням декоративних дерев та кущів, встановлення елементів освітлення, влаштування мощення.

Засоби архітектурно-планувальної організації та впорядкування ВМП з ПТ повинні не тільки мати значення функціонального напрямку, композиційної організації територій, але забезпечувати їх образно-культурну цінність. Тому при виборі певних засобів реалізації вище визначених прийомів організації простору, величезне значення набуває

використання особливостей просторової організації ПТ, як висотних та стилістичних орієнтирів порушеного міського простору.

Засоби архітектурно-планувальної організації ВМП з ПТ можна сформуванати в групи, які визначають різні аспекти сприймання відкритого міського простору, а саме (рис.4.7-4.8):

1. Функціонального призначення:

– *місця активного відпочинку-влаштування дитячих грально-розважальних майданчиків, спортивних майданчиків загального призначення;*

– *місця екстремального спорту та туризму-влаштування лижних трас швидкісного спуску, вело мото треків, автотрас з пересіченою місцевістю;*

– *траси екстремального туризму та краєзнавчі маршрути;*

– *місця масового відпочинку та дозвілля-концертно-театральні майданчики, тематичні сади та сквери, малі архітектурні форми;*

– *музейно-меморіальні комплекси та споруди-об'єкти історичного значення, музейні комплекси, меморіальні споруди та знаки;*

– *оглядові майданчики та споруди-природно сформовані, консольного типу компактні, панорамні.*

2. Візуальної орієнтації:

– *ПТ як рекламоносії: квіткові та рослинні композиції на схилах териконів та на бортах кар'єрів; графіті та фактурні зображення; об'ємні споруди та композиції;*

– *скульптурні та декоративні об'єкти: квіткові та рослинні композиції; декоративні елементи та скульптури; об'ємно-просторові композиції;*

Проблеми розвитку міського середовища. Вип.1 (11) 2014

– *інженерні та технічні споруди*: встановлені декоративних конструкцій, інженерні споруди, копри та промспоруди як об'єкти промислового дизайну;

– *ПТ як домінуючі орієнтири*: озеленення та кольорове декорування ПТ; встановлення на ПТ інженерних споруд та просторово скульптурних композицій.

3. Емоційно-образного впливу:

– *декорування*: рослинне (рулонними газонами, мобільними квітковими композиціями); фактурне (природного походження, штучне); технічними тканинами то пластиківими оболонками;

– *освітлення-декоративних конструкцій, інженерних споруд, промислових споруд, техногенних ландшафтів та ПТ*;

– *встановлення декоративних конструкцій та об'єкти*: об'ємно-просторові конструкції, огорожі, споруди промислового призначення (копри, естакади, елеватори, під'йомники тощо);

– *скульптуризація форм ПТ*: образно-асоціативна стилізація; пластичне вирішення форми (часткове розбирання ПТ); геопластичне моделювання схилів ПТ;

4. Об'ємно-просторової трансформації:

– *структуралізація простору*: стрижнево-просторовими, вантовими конструкціями; гнучкими кінематичними системами; просторовими та кривими поверхнями;

– *функціональне зонування*: споруди для розваг та відпочинку (американські гірки, каруселі, атракціони тощо); спортивні споруди та майданчики (трампліни, скейт-парки); оглядові та дитячі майданчики;

– *інженерне насичення простору*: естакади, мости, інженерні споруди виведені з експлуатації, які мають декоративну та художню цінність;

– *колеристична трансформація простору*: влаштування композицій з декоративних рослин; кольорова підсвітка інженерних та промислових споруд; об'ємно-просторові споруди та огороження простору.

Формування та просторова організація ВМП з ПТ мають на меті раціональне використання міського середовища вугледобувних регіонів, покращення екологічної складової, естетичного вигляду ПТ та реалізується прийомами, які передбачають:

– збільшення корисності використання ПТ (утилітарної, санітарно гігієнічної, естетичної);

– перефункціонування ВМП з ПТ з перетворенням «пасивних» територій в активне міське середовище з поліфункціональною структурою, пошуком нових засобів інноваційного структурування простору;

– покращення екологічної ситуації в регіоні;

– зменшення показника неефективного використання інженерно-технічних споруд, колишніх будівель вугільних підприємств та їх територій.

Висновки. Гостре питання відновлення територій, зайнятих ПТ, вугледобувних регіонів, в т.ч. гасіння, рекультивация ПТ та подальша архітектурно-планувальна організація ВМП з ПТ що, зокрема, пов'язано з початком реструктуризації та закриттям значної кількості шахт і кар'єрів, є невід'ємною частиною концепції реабілітації порушеного міського середовища Донбасу, що охоплює кілька груп завдань, які можливо вирішити тільки у взаємозв'язку: збереження, відтворення та раціональне використання територіальних ресурсів. Це сприятиме реалізації результатів дослідження порушеного середовища в проектній практиці, під час розробки генеральних планів міст

Донбасу та інших вуглевидобувних регіонів, якнайефективнішому містобудівному використанню ВМП з ПТ, покращенню їхньої екологічної складової, естетичної привабливості та комфортних характеристик.

Література

- 1.Бондарь Ю.А. Благоустройство нарушенных территорий. – К.: Будівельник, 1984. – 72с.
- 2.Лазарева И.В. Градостроительное освоение неудобных и нарушенных территорий. – М.: Госстрой, 1986. – 143с.
- 3.Міжнародний «Круглий стіл «Покриття та озеленення териконів», Генеральне консульство ФРН у Донецьку, ДонНАСА, 2011р, – 46с.
- 4.Оленьков В.Д. Использование нарушенных территорий в градостроительных целях. (Обзор) МГЦНТИ – М.: Стройиздат, 1988г., вып. 15,-28стр.

Аннотация: в статье рассматриваются возможности организации нарушенной городской среды угледобывающих регионов посредством использования приемов архитектурно-планировочной организации открытых городских пространств (ОГП) с нарушенными территориями (НТ) и средств их реализации, определены факторы, влияющие на выбор направлений комплексной архитектурно-планировочной организации ОГП с НТ и формирование групп приемов гармонизации нарушенной городской среды.

Ключевые слова: нарушенные территории, открытые городские пространства, рекультивация, гармонизация городского пространства.

Annotation: in this article looks at the possibilities of disturbed areas in the spatial organization of urban coal-producing regions, formation of open urban spaces containing disturbed areas techniques of architectural planning of urban open spaces with disturbed areas and means of implementation identified factors that influence the choice of destinations comprehensive architectural of urban open spaces with disturbed areas and planning organization and group formation techniques harmonization disturbed urban environment.

Keywords: disturbed areas, urban open space, restoration, harmonization of urban space.

Стаття надійшла до редакції у листопаді 2013р.